

TEMA SAHA AMANAT ING GEGURITAN ABANG BRANANG ANGGITANIPUN RACHMAT DJOKO PRADOPO

THEMES AND MANDATES OF "GEGURITAN ABANG BRANANG" BY RACHMAT DJOKO PRADOPO

Dening: Ema Yulianti, Prodi Pendidikan Bahasa Jawa, Fakultas Bahasa dan Seni, Universitas Negeri Yogyakarta

Sarining Panaliten

Panaliten punika gadhah tigang ancas. Ancasipun punika kangge (1) ngandharaken tema ing geguritan Abang Branang anggitanipun Rachmat Djoko Pradopo, (2) ngandharaken jinis tema ing geguritan Abang Branang anggitanipun Rachmat Djoko Pradopo, (3) ngandharaken *amanat* ing geguritan Abang Branang anggitanipun Rachmat Djoko Pradopo.

Panaliten punika ngginakaken *desain* panaliten *kualitatif* kanthi *pendekatan objektif*. *Data* panaliten awujud geguritan ingkang kasusun saking larik, *frasa*, saha tembung ing geguritan Abang Branang anggitanipun Rachmat Djoko Pradopo. Caranipun ngempalaken *data* ing panaliten punika ngginakaken *teknikheuristik* saha *hermeneutik*. Pirantiningpanaliten inggih menika *human instrumen* ingkang kabiyantu *tabel data*, tegesipun manungsa ingkang saged menggalih. *Data* ingkang sampun kapanggihaken dipunanalisis lajeng kaandharaken mawi *teknik deskriptif*. Caranipun ngesahaken *data* lumantar *validitas semantis*, ugi ngginakaken *reliabilitas intrarater*.

Asiling panaliten punika nedahaken bilih Geguritan Abang Branang anggitanipun Rachmat Djoko Pradopo ngewrat tema pagesangan rakyat alit saha ageng ingkang cetha bedanipun, pamarintah ingkang boten saged adil, panguwaos ingkang boten tanggel jawab, manungsa ingkang kersa tumindak musrik, kapitadosan dhateng Gusti Allah, kritik dhateng pamarintah, saha lung-tinulung dhateng sesami. Jinis tema ingkang kapanggihaken ing Geguritan Abang Branang wonten sekawan jinis tema geguritan inggih punika *ketuhanan*, *kemanusiaan*, *kedaulatan rakyat*, saha *keadilan sosial*. *Amanat* ingkang kapanggihaken ing Geguritan Abang Branang anggitanipun Rachmat Djoko Pradopo punika kathah ngewrat pitedah supados lung-tinulung dhateng sesami, boten tumindak korupsi, bekti dhateng tiyang sepuh, saged dados pamarintah ingkang adil saha tanggel jawab, sarta ngibadah dhateng Gusti Allah.

Pamijining Tembung : Tema, *Amanat*, Geguritan Abang Branang

Abstract

This study has three objectives. Those are; (1) to describe the themes of "GeguritanAbangBranang" byRachmatDjokoPradopo, (2) to describe the theme types of"GeguritanAbangBranang" by RachmatDjokoPradopo, (3) to describe the mandates of "GeguritanAbangBranang" by RachmatDjokoPradopo.

This research used qualitative design research with an objective approach. The research data in the form of poetry are consisted of lines, phrases, and words contained in "GeguritanAbangBranang" by RachmatDjokoPradopo. The data collection techniques used in this study are heuristics and hermeneutic techniques. The instrument in this study is human instrumentassisted by data tables. The collected data were analyzed and explained with descriptive techniques and the data were validated with semantic validation and intrarater reliability.

The research found that the "GeguritanAbangBranang" by RachmatDjokoPradopo themed about the huge differences between low class people and high class people life, an unfair government, irresponsible leaders, Polynesian people, belief in God, criticism to the government, and mutual helps among others. The theme types in this study are the divinity, humanity, popular sovereignty, and social justice. In addition, the mandates contained in "GeguritanAbangBranang" by RachmatDjokoPradopo are a message to help each other, avoid corruption, be loyalto parents, be fair and responsible government, and worship to God.

Keywords: themes, mandates, GeguritanAbangBranang

PURWAKA

Sastra minangka salah satunggaling asil kabudayan ngrembaka miturut gingsiring jaman. Sastra minangka asil kabudayan ngandharaken pamanggih panganggit babagan kadonyan. Wosing sastra saged arupi kasunyatan, pamikiran, cariyos kayal, utawi pangangen-angen. Sastra minangka asil pamikiring manungsa ugi saged ngrembaka, salah satunggaling tuladha inggih punika geguritan.

Geguritan saking tembung gurit ingkang tegesipun seratan, seratan panganggit ngengingi babagan menapa kemawon. Panganggit saged *bebas* ngandharaken wosing pamanggih mawi basa, tembung-tembung endah ingkang kasusun dados geguritan. Samuel Taylor wonten ing Pradopo (1987: 6) ngandharaken bilih geguritan punika tembung-tembung endah ingkang kasusun kanthi endah, panganggit ngginakaken tembung ingkang trep lajeng kasusun kanthi sae. Geguritan punika endah dipuntingali saking tata titi tembung ingkang kaginakaken.

Tema punika salah satunggal *struktur batin* ingkang wigati wonten ing geguritan. Setunggal irah-irahan geguritan wonten *ide* minangka sumber *pokok* panganggit nyerat geguritan. *Amanat* inggih punika pitedah utawi piwulang ingkang dipunandharaken panganggit dhateng pamaos. Wonten ing *amanat* pamaos saged manggihaken ancasipun panganggit nyerat geguritan.

GEGARAN TEORI

Geguritan minangka karya sastra ingkang kaserat mawi tembung sinandi kedah dipunanalisis supados saged mangertos makna saha isi geguritan. Sayuti (2008: 27) ngandharaken bilih geguritan punika objek ingkang namung ngrembag pribadinipun piyambak utawi gadhah sipat *otonom* minangka donya ing tembung. Inggih punika geguritan boten wonten sambet rapetipun kaliyan babagan sanes ing sajawinipun geguritan. Panaliten ngengingi geguritan mliginipun ing panaliten punika ngginakaken *pendekatan objektif*.

Geguritan nyariosaken kadadosan ingkang wigati. Pamanggih punika dipunadharaken Pradopo (2010: 7) geguritan inggih punika rekaman saha *interpretasi pengalaman* ingkang wigati dipunserat ing wujud *berkesan*. Geguritan punika saged dados gambaran kadadosan punapa ingkang boten dipun-*alami* dening panganggit utawi pangangen-angen panganggit (Warren, 2014: 78). Geguritan punika dados piranti panganggit kangge *komunikasi* dhateng pamaos.

Pangertosan geguritan ingkang dipunandharaken dening para ahli punika ngewrat teges bilih geguritan punika seratan ingkang ngandharaken pangraos kanthi tembung-tembung sinandi. Geguritan ugi ngewrat pitedah utawi *pesan* saking panganggit dhateng pamaos.

Miturut Waluyo (1987: 4) geguritan kasusun saking kalih *unsur pokok* inggih punika *struktur fisik* saha *struktur batin*. *Struktur fisik* inggih punika basa ingkang kaginakaken ing geguritan.

Wondene *struktur batin* inggih punika pamanggih utawi pangraos ingkang badhe dipunandharaken panganggit. *Struktur fisik* geguritan kasusun saking diksi, *pengimajinasian*, *denotasi*, lelewaning basa, saha *tipografi*. *Struktur batin* kaperang dados sekawan inggih punika tema, *nada*, pangraos, saha *amanat*.

Tema saha *amanat* kalebet ing perangan *struktur batin*. *Unsur-unsur struktur batin* ing geguritan punika wonten sambet rapetipun, mliginipun tema saha *amanat*. Pramila kedah dipunanalisis supados saged bedakaken tema saha *amanat*. Tema inggih punika *ide* utawi *gagasan pokok* minangka isi ing geguritan. *Amanat* inggih punika pitedah utawi piwulang ingkang dipunandharaken panganggit dhateng pamaos.

Aminuddin (1987: 151) ngandharaken bilih tema punika isi saking sedaya makna ingkang kaserat ing geguritan. Sedaya makna ing geguritan karangkum dados setunggal ing geguritan. Tema punika sarining geguritan saha saged dados titi mulaning panganggit nyerat geguritan.

Waluyo (1987: 107-121) ngelompokaken tema ing geguritan miturut Pancasila, kaandharaken inggih punika (1) tema *ketuhanan* punika ngandharaken *pengalaman* babagan Manunggaling Kawula Gusti, (2) tema *kemanusiaan* gadhah ancas kangge ngandharaken bilih manungsa ing donya punika drajatipun sami, boten wonten ingkang beda, (3) tema *patriotisme* ngandharaken raos tresna ing bangsa saha negara. Saengga geguritan punika saged kaginakaken kangge nambah katresnan dhateng bumi pertiwi,

negara, saha bangsa, (4) tema *kedaulatan rakyat* ngandharaken *protes* panganggit dhateng pamarintah ingkang ngginakaken kadigdayanipun kangge bab-bab ingkang boten pener, (5) tema *keadilan sosial* ngandharaken *ketidakadilan* ing masarakat ingkang ancasipun nuwuhaken raos pamaos supados *keadilan sosial* saged katindakaken ing pagesangan.

Tarigan (1985: 21) ngandharaken bilih *amanat* punika sami kaliyan ancas. Pamanggih sanes ngengingi babagan ingkang kawrat ing *amanat* dipunandharaken dening Waluyo (1987 : 131) bilih *amanat* punika taksih gayut kaliyan tema. Menawi tema ingkang kapanggihaken ngengingi babagan *keadilan sosial*, *amanat* ingkang kaandharaken ugi ngengingi *keadilan sosial*. Esten (1990: 91-92) ngandharaken bilih tema inggih punika bab ingkang dados perkawis ing karya sastra, bilih *amanat* inggih punika wangsulan perkawis. Sedaya perkawis saged dados tema geguritan. Ananging tema punika sipatipun *netral*, boten wonten sikap ing perkawis. Pramila panganggit ugi nyerat pitedah utawi *amanat* ing geguritan minangka sikap ing perkawis punika.

CARA PANALITEN

Panaliten punika kalebet desain panaliten *kualitatif* kanthi *pendekatan objektif* amargi perangan ingkang dipunteliti punika boten *fisik*-ipun ananging wos ingkang kawrat ing geguritan. Sumber *data* ing panaliten inggih punika antologi geguritan Abang Branang anggitanipun Rachmat Djoko Pradopo ingkang dipuncithak ing 2009. Antologi

geguritan punika kasusun saking 129 irah-irahan. *Data* ingkang kapundhut inggih punika tema saha amanat saking kalih dasa geguritan ingkang kaanggit paling akhir, inggih punika geguritan ingkang kaanggit ing taun 2006-2008.

Piranti ingkang dipunginakaken ing panaliten inggih punika panaliti piyambak utawi *human instrument* ingkang kabiyantu *tabel data*. Caranipun ngempalaken *data* kanthi maos premati lajeng nyerat *unit analisis* ingkang awujud *frasa*, larik, saha tembung ing geguritan. *ta* ingkang punika lajeng dipunpilih saha dipunperang miturut tema saha *amanat* perkawis ingkang badhe dipunteliti. Kangge nemtokaken jinis tema ngginakaken teori miturut Waluyo.

Caranipun nganalisis *data* kalampahan kanthi maos *heuristik* saha *hermeneutik* geguritan ingkang dados *subjek* panaliten, *data* punika dipunseleksi ingkang ngasilaken *unit-unit data* lajeng dipunserat ing *tabel*. *Data* ingkang kaserat ing *tabel* dipunanalisis. Jinis inferensi ingkang dipunginakaken ing panaliten inggih punika *inverensi* ingkang sipatipun *representatiflinguistik*, amargi gayutaken sedaya *unitsintaksis*. Panaliten punika ngginakaken *validitas* saha *reliabilitas intrarater* kangge ngesahaken *data*.

ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGAN

Asiling panaliten manggihaken tema saha jinis tema ing Geguritan Abang Branang anggitanipun Rachmat Djoko Pradopo ingkang dipunandharaken ing ngandhap punika.

1. Tema *ketuhanan*

2. Tema *kemanusiaan*
3. Tema *kedaulatan rakyat*
4. Tema *keadilan sosial*

Geguritan Abang Branang ingkang ngewrat tema *ketuhanan* inggih punika Mitos II, Wewadi Misteri, Ing Ngendi Besuk, saha Penumpang Gelap.

Mitos II punika nyariyosaken kawontenan manungsa ingkang langkung percados ing mitos ingkang kersa muji ing roh gaib. Estunipun mitos tiyang Jawi saged ngrembaka kados piranti-piranti ingkang wonten ing mancanegara. Pramila anggenipun gesang panggah kemawon amargi boten caket dhateng Gusti Allah. Geguritan punika ngemutaken dhateng pamaos supados ngibadah saha emut dhateng Gusti Allah, boten tumindak musrik kadosta nyembah ing roh gaib saengga saged dipunlebetaken ing tema *ketuhanan*.

Wewadi Misteri punika ngandharaken kapitadosan Gusti Allah ingkang saged ngripta punapa kemawon, kanthi nyabda. Ananging manungsa minangka umatipun gadhah pitakenan ingkang boten saged kawangsulan dumugi samenika. Amargi pitakenan punika taksih dados wewadi ingkang wangsulanipun dereng dipunbabaraken dening Gusti Allah. Pramila manungsa punika *penasaran* saengga pitados bilih Gusti punika wonten saha kagungan kuwaos ingkang ageng.

Geguritan kanthi irah-irahan “Ing Ngendi Besuk” punika nyariyosaken pamanggihipun manungsa ngengingi sukma ingkang dados wewadi. Sukma punika nyata menapa boten, menapa sukma punika tumut seda kaliyan raga lajeng lebur ing siti.

Sedaya pitakenan saha pamanggih manungsa punika dereng wonten wangsulanipun, ingkang saged paring wangsulan punika Gusti Inggang Murbeng Dumadi. Pramila bilih manungsa percados ing Gusti, saged mangertosi bilih sedaya punika kuwaosipun Gusti ingkang wangsulanipun wonten ing akhirat.

Geguritan kanthi irah-irahan Penumpang Gelap punika ngandaraken kritik dhateng Gusti Allah. “Aku” ing geguritan punika kados *penumpang gelap* ing donya, saengga Gusti Allah boten pirsaha saha gesangipun kalunta lunta. Raos boten trima kaliyan takdir punika saged dados titikan raos tebih ing Gusti.

Geguritan Abang Branang ingkang ngewrat tema *kemanusiaan* inggih punika Krimanal Kang Ngedap-Ngedapi, Nyekar, Mitos I, Lindhu Gedhe ing Ngayogyakarta, Ura-Urane Gareng, Mbanyu Mili, saha Guru.

Kriminal Kang Ngedap-Edapi nyariosaken kawontenan manungsa ingkang sampun ical kamanungsanipun saengga saged nindakaken tumindak ingkang boten saged dipunpenggalih malih. Manungsa ing jaman samenika tega mundhut arta saha bandanipun tiyang sanes lajeng dipunpejahi. Langkung miris malih bilih ingkang dipunpejahi punika ugi dipunmutilasi. Manungsa ingkang boten kagungan raos tresna dhateng sesami punika saged nindakaken bab mekaten.

Geguritan kanthi irah-irahan “Nyekar” punika nyariosaken bekti putra kangge tiyang sepuhipun ingkang sampun tilar donya. Putra namung gesang piyambakan, boten wonten sedherek ingkang taksih

gesang. Nalika tiyang sepuh sampun tilar donya ingkang putra namung saged sowan ing pasarean mbeta sekar saha ngintun donga kangge tiyang sepuhipun. Paring donga kangge tiyang sepuhipun supados pikantuk papan ingkang sae. Tiyang sepuh punika tiyang ingkang tresna saha kersa nindakaken punapa kemawon kangge putranipun.

Mitos I punika nyariosaken mitos tiyang Jawi ingkang saged dados kasunyatan. Salah satunggalipun inggih punika mitos entut Semar ingkang sampun malih dados bom atom ingkang saged niwasaken ewonan manungsa saha damel leburing bumi. Mitos punika sampun malih dados bab ingkang boten sae, inggih punika dados bom atom ingkang binasakaken ewonan tiyang. Pramila geguritan kanthi irah-irahan “Mitos I” dipunlebetaken ing tema *kemanusiaan*, amargi nyariosaken kawontenan ingkang boten ngregani manungsa inggih punika ngginakaken bom atom kangge niwasaken ewonan manungsa.

Lindhu Gedhe ing Ngayogyakarta punika nyariosaken kawontenan manungsa ingkang kenging bancana inggih punika gempa. Gempa punika ndamel griya risak, ewonan manungsa tatu saha seda. Ananging sesami manungsa punika sami lung tinulung, mbiyantu sesaminipun ingkang sisah. Pramila geguritan punika kagungan tema inggih punika lung-tinulung dhateng sesami ingkang saged dipunlebetaken ing *kemanusiaan* amargi nedahaken katresnan dhateng sesami.

Ura-urane Gareng punika nyariosaken solah bawanipun manungsa ingkang dipunupamikaken Gareng. Ing geguritan punika, Gareng

dipuncariyosaken remen judi, saha boten nggatosaken garwanipun. Gareng punika kados juragan ingkang namung mundhut asilipun garwa nyambut damel. Punika akalipun Gareng ingkang boten bener saha pener. Geguritan punika saged dipunlebetaken ing tema *kemanusiaan* amargi nyariyosaken kawontenan Gareng ingkang dados gambaran rakyat samenika ingkang boten nggatosaken garwanipun.

Geguritan kanthi irah-irahan “Mbanyu mili” punika ngandharaken sedaya ingkang kalampahan ing donya punika boten saged dipuntemtokaken. Ing dinten menika seger, saged ugi ing warsa salajengipun gerah utawi tilar donya amargi wekdal punika mlampah tanpa mandeg. Sedaya kadadosan punika estunipun boten prelu dipunraosaken sanget, dipunraosaken kados toya ingkang mili kemawon. Geguritan punika nyariyosaken manungsa ingkang ngraosaken gela saha kuciwa, ananging namung saged nampi kawontenan. Saking andharan punika, geguritan kanthi irah-irahan “Mbanyu Mili” saged dipunlebetaken ing tema *kemanusiaan* amargi ngewrat bab ngengingi kados pundi manungsa gesang.

Geguritan kanthi irah-irahan “Guru” punika nedahaken bilih guru minangka tuladha kangge murid saha masarakat boten pantes bilih nindakaken bab awon kadosta korupsi. Ananging para pejabat ingkang kagoda saged nindakaken korupsi. Nindakaken bab ingkang awon punika miturut kersanipun manungsa. Korupsi punika bab ingkang awon, bilih manungsa punika langkung milih nindakaken korupsi tegesipun manungsa punika

gampil kagoda ing bab donya. Saengga saged dipunpundhut dhudhutan bilih geguritan punika nyariyosaken manungsa punika kagungan *pilihan* kangge nindakaken bab ingkang sae menapa awon. Tema punika saged dipunlebetaken ing tema *kemanusiaan*.

Geguritan Abang Branang ingkang ngewrat tema *kedaulatan rakyat* inggih punika Kali Code lan Ciliwung saha Luwung-Luwung.

Geguritan kanthi irah-irahan “Kali Code lan Ciliwung” ngewrat babagan kritik dhateng pamarintah ngengingi rakyat mliginipun rakyat alit ingkang gesang ing sisih kali. Ing pada kalih punika nyariyosaken kawontenan rakyat alit ingkang gesang ing sisih kali punika nelangsa. Pamarintah sampun gantos mapinten-pinten, ugi jaman pamarintahan ingkang sampun gantos, ananging kawontenan ing sisih kali punika boten wonten bedanipun. Pamarintah ingkang dipunkajengaken mbiyantu rakyat alit paring dhawuh aparat kangge nggusur griya ing sisih kali. Pramila geguritan punika saged dipunlebetaken ing tema *kedaulatan rakyat*.

Luwung-Luwung punika nyariyosaken kawontenan guru ing Indonesia saha ing manca negara. Dados guru ing manca negara punika langkung sakeca tinimbang ing Indonesia. Guru ing Indonesia punika gesangipun kalunta-lunta, saengga pamarintah kedahipun langkung nggatosaken guru. Pramila saged dipunlebetaken ing tema *kedaulatan rakyat*.

Geguritan Abang Branang ingkang ngewrat tema *keadilan sosial* inggih punika Nyanyian

Dolanane Bocah, Ngaji Pupung, Iwak Lele Mati Kethuthuk, Lara, Bludhas-Bludhus, Lomba Ngentut, saha Lela-Lela.

Nyanyian Dolanane Bocah nyariyosaken rikala penjajahan kaliyan rikala mardika. Rikala mardika punika kedahipun rakyat saged langkung makmur santosa. Ananging ing kasunyatanipun regi-regi kabetahan sansaya inggil. Babagan punika kirang leres. Punapa malih tiyang ingkang kagungan arta langkung santosa, rakyat alit langkung susah. Punika kirang adil amargi kawontenan antawisipun tiyang alit saha tiyang ageng langkung cetha bedanipun. Pramila geguritan punika saged dipunlebetaken ing tema keadilan sosial amargi ngewrat pagesangipun rakyat ingkang boten adil.

Geguritan kanthi irah-irahan Ngaji Pupung punika nyariyosaken limrahipun manungsa ingkang kagungan jabatan. Ngaji pupung punika ngginakaken kadigdayanipun nalika taksih kagungan pangkat kangge sedaya perkawis, tuladhanipun ngginakaken artanipun rakyat. Pamarintah ingkang damel paugeran, ingkang nindakaken paugeran, saha ingkang ngawasi paugeran. Ananing ing kasunyatanipun, pamarintah ingkang nerak paugeran. Geguritan punika nyariyosaken pamarintah utawi panguwaos ingkang boten saged adil. Pramila saged dipunlebetaken ing tema keadilan sosial.

Geguritan kanthi irah-irahan “Iwak Lele Mati Kethuthuk” punika nyariyosaken kawontenan negara ingkang kathah korupsi, kolusi, saha manipulasi. Kawontenan punika boten adil amargi

wonten rakyat ingkang gesangipun makmur saha wonten ingkang gesangipun sisah. Ananging tiyang ingkang gesangipun makmur nambahi sisah gesangipun rakyat alit. Babagan punika nedahaken kawontenan ingkang boten adil ing masarakat. Pramila geguritan punika dipunlebetaken ing tema *keadilan sosial*.

Geguritan kanthi irah-irahan “Lara” punika nyariyosaken kawontenan manungsa ingkang kagodha dening arta saengga nindakaken korupsi. Saengga geguritan punika saged dipunlebetaken ing tema *keadilan sosial*.

Bludhas-Bludhus punika nyariyosaken kawontenan negara ingkang rusak ing bab *moral* amargi pejabat ingkang pikantuk jejibahan ing bab hukum punika nindakaken korupsi. Ing perkawis punika tumindak ala ingkang dipuntutupi kaliyan tumindak ala ugi, inggih punika korupsi ingkang dipuntutupi kaliyan korupsi. Jaksa minangkan wakilipun pamarintah ing bab hukum kagoda dening arta saengga kersa nindakaken korupsi. Pramila polisi ingkang sampu nyelidik lajeng nyepeng para koruptor. Kadadosan mekaten ingkang ndamel risaking negara. Geguritan kanthi irah-irahan *Bludhas-Bludhus* punika ngandharaken bab awon ingkang dipuntutupi kaliyan bab awon, saengga saged dipunlebetaken ing tema *keadilan sosial*.

Lomba Ngentut punika kagungan wos raos jengkel kaliyan para koruptor ingkang mundhut arta negara, menawi para rakyat punika saged paring ukuman, ukumanipun saged awujud lomba ngentut. Inggih ambetipun boten sakeca, saged

ndamel para koruptor boten saged wungu malih punika ingkang menang. Lomba ngentut punika namung *sindiran* kangge pamarintah amargi para koruptor boten dipunukum kanthi awrat, saengga taksih saged nindakaken korupsi. Pramila geguritan punika saged dipunlebetaken ing tema *keadilan sosial*.

Geguritan kanthi irah-irahan “Lela-Lela” punika nyariyosaken kawontenan negara ingkang dereng santosa amargi taksih wonten rakyatipun ingkang nelangsa. Kadadosan mekaten amargi pejabat minangka wakil rakyat punika supe tanggel jawabipun, kagodha dening arta, bandha, saha jabatan. Taksih wonten *ketidakadilan* ing negara ingkang ndamel rakyatipun sengsara. Pramila geguritan punika saged dipunlebetaken ing tema *keadilan sosial* amargi ngewrat *kritik* kangge pamarintah saha negara.

Amanat ingkang kapundhut saking geguritan Abang Branang anggitanipun Rachmat Djoko Pradopo inggih punika: a) Nyanyian Dolanane Bocah punika ngewrat kalih *amanat*, inggih punika kamardikan punika kedahipun damel rakyatipun gesang kanthi makmur santosa saha kedahipun sesami manungsa punika lung tinulung dhateng sesami, menawi wonten ingkang sisah saged dipunbiyantu, b) Ngaji Pupung ngewrat *amanat manungsa gesang ing donya punika kedah jujur saha boten kagoda dening pangkat saha arta ingkang damel susahipun pribadhi saha bebrayan ageng*, c) Iwak Lele Mati Kethuthuk ngewrat *amanattiyang* ingkang kagungan kuwaos kedahipun *amanah* saha tanggel jawab, d) Kriminal

Kang Ngedap-Edapi ngewrat *amanat* manungsa gesang ing donya punika ampun nuruti hawa nafsunipun piyambak, e) Nyekar ngewrat *amanat* para putra kedah ngabekti dhateng tiyang sepuhipun saha putra kedah ngintun donga dhateng tiyang sepuhipun, f) Mitos I ngewrat *amanat* supados ngginakaken *senjata* kados bom atom kanthi waspada boten kangge bab ingkang ala kados ndamel leburing kutha saha mejahi ewonan nyawa, g) Mitos II ngewrat *amanat* Gusti Inggang Murbeng Dumadi punika panggenan kangge nyembah saha nyuwun sedaya pangarepaning manungsa, h) *Wewadi Misteri* ngewrat *amanat*gusti punika wonten saha panguwaos donya, pramila manungsa punika kedah ngibadah dhateng Gusti Inggang Murbeng Dumadi, i) Lindhu Gedhe Ing Ngayogyakarta ngewrat *amanat* manungsa gesang punika mbetahaken sesami, saengga prelu lung-tinulung dhateng sesami, j) Lara ngewrat *amanat* manungsa gesang ing donya punika ampun kagungan raos iri utawi meri supados boten kagoda nindakaken korupsi, k) Bluhdas-Bludhus ngewrat *amanat* tumindak awon estunipun enggal ketingalan, pramila manungsa kedah ati-ati anggenipun nindakaken punapa kemawon, l) Ura-Urane Gareng ngewrat *amanat* garwa punika kedah dipungemateni boten namung dados kalah-kalahan kemawon saha kedah ngatos-atos anggenipun nindakaken punapa kemawon amargi walesan wonten ing wingkingipun, m) Kali Code lan Ciliwung ngewrat *amanat* kedahipun pamarintah minangka pangarsa saged paring *solusi* kangge rakyat alit ingkang gesang ing pinggir kali saha

manungsa kedah lung tinulung dhateng sesami, n) Lomba Ngentut ngewrat *amanat* para koruptor kedah dipunukum kanthi adil, supados boten wonten malih ingkang korupsi, o) Mbanyu Mili ngewrat *amanat* manungsa kedah kagungan raos nrima supados saged nampi kawontenan saha kadadosan ingkang ndamel kuciwa utawi gela saha sedaya ing donya punika mlampah, boten mandeg saengga kedah kagungan raos syukur awit sedaya ingkang dipungadhahi ing wekdal samenika, p) Ing Ngendi Besuk ngewrat *amanat* sedaya ingkang dados wewadi punika kuwaosipun Gusti Inggang Murbeng Dumadi, saengga manungsa kedah percados bilih Gusti Inggang Murbeng Dumadi punika wonten, q) Guru ngewrat *amanat* supados rakyat saged kados guru ingkang kagungan raos sungkan bilih nindakaken bab awon, r) Luwung-Luwung ngewrat *amanat* pamarintah kedah nggatosaken gesangipun guru, s) Lela-Lela ngewrat *amanat* para pamarintah ugi pejabat punika kedah emut ing janjinipun, ugi boten nindakaken korupsi, kolusi, saha manipulasi supados rakyatipun santosa, t) Penumpang Gelap ngewrat *amanat* manungsa minangka umatipun Gusti Allah kedah ngibadah marang Gustinipun.

DUDUTAN

Adhedhasar asiling panaliten saha pirembaganipun saged dipunpundhut dudutanipun. Dudutan kaserat ing ngandhap punika.

5. Tema ingkang kapanggihaken inggih punika pagesangan rakyat alit saha ageng cetha sanget bedanipun, pamarintah ingkang boten saged

adil kaliyan rakyatipun, panguwaos ingkang boten tanggel jawab, kawontenan manungsa ingkang sampun ical kamanungsanipun, bekti dhateng tiyang sepuh, bom atom ingkang niwasaken ewonan manungsa, manungsa ingkang kersa tumindak musrik, kapitadosan dhateng Gusti Allah, lung-tinulung dhateng sesami, manungsa ingkang kagodha dening arta saengga korupsi, korupsi ingkang dipuntutupi dening korupsi sanesnipun, Gareng ingkang dados gambaran rakyat samenika, kritik dhateng pamarintah, ukuman kangge koruptor ingkang mundhut arta negara, gela saha kuciwa, pitakenan kangge Gusti Allah, guru minangka tuladha, kawontenan guru ing Indonesia, kritik dhateng pamarintah ing bab *keadilan*, kritik dhateng Gusti Allah.

6. Adhedhasar jinising tema kapanggihaken sekawan jinis tema inggih punika: tema *ketuhanan* punika kawrat ing geguritan kanthi irah-irahan Mitos II, Wewadi Misteri, Ing Ngendi Besuk, saha Penumpang Gelap; tema *kemanusiaan* kawrat ing geguritan ingkang irah-irahanipun Kriminal Kang Ngedap-Edapi, Nyekar, Mitos I, Lindhu Gedhe ing Ngayogyakarta, Ura-Urane Gareng, Mbanyu Mili, saha Guru; tema *keadilan rakyat* kaserat ing geguritan ingkang irah-irahanipun Kali Code lan Ciliwung saha Luwung-Luwung; tema *keadilan sosial* wonten ing geguritan kanthi irah-irahan Nyanyian Dolanane Bocah, Ngaji Pupung, Iwak Lele Mati Kethuthuk,

Lara, Bludhas-Bludhus, Lomba Ngentut, saha Lela-Lela.

7. *Amanat* ingkang kawrat kathahipun ngengingi pitedah supados lung-tinulung dhateng sesami, pamarintah ingkang kedah adil, jujur, saha tanggel jawab, bekti dhateng tiyang sepuh, saha ngibadah dhateng Gusti Allah.

KAPUSTAKAN

- Aminuddin. 2009. *Pengantar Apresiasi Karya Sastra*. Bandung: Sinar Baru Algesindo.
- Badrun, Ahmad. 1989. *Teori Puisi*. Jakarta: Depdikbud P2 LPTK.
- Endraswara, Suwardi. 2013. *Metodologi Penelitian Sastra, Epistemologi, Model, Teori, dan Aplikasi*. Yogyakarta: CAPS.
- Esten, Mursal. 1990. *Sastra Indonesiadan Tradisi Sub Kultur*. Bandung: Angkasa.
- Hadiwidjana, R. D. S. 1967. *Tata Sastra*. Yogyakarta: U. P. Indonesia.
- Hartoko, Dick dan B. Rahmanto. 1986. *Pemandu di Dunia Sastra*. Yogyakarta: Kanisius.
- Sayuti, Suminto A. 2008. *Berkenalan dengan Puisi*. Yogyakarta: Gama Media.
- . 1987. *Teori dan Apresiasi Puisi*. Jakarta: Erlangga.
- . 1985. *Puisi dan Pengajarannya*. Semarang: IKIP Semarang Press.
- Luxemburg, Jan van dkk. 1986. *Pengantar Ilmu Sastra*. Jakarta: PT Gramedia.
- Pradopo, Rachmat Djoko. 2010. *Pengkajian Puisi*. Yogyakarta: Gadjah Mada University Press.
- . 2003. *Beberapa Teori Sastra, Metode Kritik, dan Penerapannya*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.
- Semi, Atar M. 1993. *Metodologi Penelitian Sastra*. Bandung: Angkasa.
- Sudjiman, Panuti. 1984. *Kamus Istilah Sastra*. Jakarta: PT Gramedia.
- Tarigan, Henry Guntur. 1985. *Prinsip-Prinsip Dasar Sastra*. Bandung: Angkasa.
- Teeuw, A. 1983. *Membaca dan Menilai Sastra, Kumpulan Karangan*. Jakarta: PT Gramedia.
- Waluyo, Herman J. 1987. *Teori dan Apresiasi Puisi*. Jakarta: Erlangga.
- Wellek, Rene dan Austin Warren. 2014. *Teori Kesusastraan*. Jakarta: PT Gramedia.
- Widayat, Afendy. 2006. *Teori Sastra Jawa*. Yogyakarta: UNY.